

Legkésőbb Torinóban

Jó száz évvel ezelőtt, 1889 egy maihoz hasonló napján Torinóban Friedrich Nietzsche kilép a Via Carlo Alberto hatos számú házának kapuján, talán hogy sétáljon egyet, talán a postára, a leveleiért. Nem messze, vagy akkor már nagyon is messze tőle, egy konfliskocsis – úgymond! – csökönyös lovával bajlódik. Hiába noszogatja, a ló nem mozdul, mire a kocsis – Giuseppe? Carlo? Ettore? – elveszíti a türelmét, és ostorával verni kezdi az állatot. Nietzsche a föltehető csődülethez ér, s a dühtől nyilván már tajtékozó kocsis kegyetlen színjátéka ezzel be is fejeződik. Az óriás termetű, dús bajuszú úr ugyanis – a nézők alig titkolt derűtségére – váratlanul a kocsishoz ugrik, és zokogva a ló nyakába borul. Házigazdája viszi haza, két napig mozdulatlanul és némán fekszik egy heverőn, még kimondja a kötelező utolsó szavakat („Mutter, ich bin dumm”), aztán szelíd háborodottként anyja s nővére felügyelete alatt még tíz évig él. Hogy mi lett a lóval, nem tudjuk.

Ez az amúgy rendkívül kétséges hitelű történet – az ilyenkor elvárható természetes önkénnyel mégiscsak hitelt adva neki – mint az értelem drámájának modellje különös élességgel világítja be szellemünk végjátékát. Az eleven filozófia ördögi sztárja, az úgynevezett „egyetemes emberi igazságok” káprázatos ellenfele, a részvétre, a megbocsátásra, a jóságra és az együttérzésre már-már elfúlva nemet mondó, utánozhatatlan bajnok – a *vert* ló nyakában? Megbocsáthatatlanul közönséges, de szükségszerű fordulattal élve: hogyhogy nem a kocsisában?

Minden tisztelet Möbius doktoré, akinek mindez csupán egy szifiliszből eredő paralysis progressiva kitörésének szimpla esete, mi azonban, késői utódok egy tragikus tévedés villanásszerű fölismerésének tanúi vagyunk: oly hosszú és gyötrelmes küzdelem után ezúttal Nietzsche lénye mondott nemet Nietzsche következményeiben különösképp pokoli gondolatmenetére. Thomas Mann azt írja, ez a tévedés abban áll, hogy az elvetemült élet eme „gyöngéd prófétája az életet és a morált egymás ellenértékeiként tárgyalta. Az igazság az – fűzi hozzá –, hogy összetartoznak. Az etika az élet támasza, s a morális ember az élet igazi

polgára”. Olyan szép ez a manni kijelentés, a nemes megnyilatkozásnak ez a feltétlensége, hogy akár meg is érné, szakítani egy kis időt, tovább hajózni rajta, ám mégsem ezt tesszük, hajónkat a torinói Nietzsche kormányozza most, s ez nemcsak más vizeket jelent, hanem más idegzetet is kíván, sőt, kapóra jött fordulattal azt is mondhatnánk, szinte kötélidegzetet. És szükségünk is lesz rá, hiszen legnagyobb megrázkódtatásunkra ugyanabba a kikötőbe érkezünk, ahová ez a manni mondat vezetne, szükségünk lesz rá, mert ha a kikötő ugyanaz is, másképp érezzük ott majd magunkat, mint ahogy ő ígéri.

Nietzsche torinói drámája azt sugallja, az erkölcsi törvény szellemében élni nem rang, mert nem választhatom az ellenkezőjét. *Ellenére* élhetek, ám ezzel nem szabadulhatok meg rejtélyes s valóban megnevezhetetlen erejétől, mely elszakíthatatlanul összeköt vele. Ha így teszek ugyanis, és ellenére élek, egészen biztosan eligazodhatom az emberi szervezettségű s e beavatkozás nyers korlátoltsága miatt minden meglepetés nélkül száználmas társas létben, melyben – Nietzsche szavaival – „élni és igazságtalannak lenni ugyanaz”, de nem igazodhatom el abban a feloldhatatlan konfliktusban, mely engem időnként a létezésem értelme iránti sóvárgás centrumába állít. Mert amiként része vagyok ennek a társas világnak, ugyanúgy része vagyok annak is, amit, ki érti, miért, folyton egy nagyobb egésznek keresztelek el, nagyobb egésznek, mely bennem – a megkerülhetetlen Kantra pillantó kifejezéssel – ezt és épp ezt a törvényt ültette el, a szabadságnak azzal a szomorú felhatalmazásával, hogy megszeghetem.

Itt már a kikötőt jelző bóják közt hajózunk, kissé vakon, mert manőverünket a világítótorony alvó személyzete nem képes segíteni – hogy aztán odabent horgonyunkat abba a homályba vessük, mely kérdésünket, hogy akkor e nagyobb egész eme törvény magasabb értelmét tükrözi-e, azonnal elnyeli. Itt állunk hát, és nem tudunk semmit, csak nézzük, ahogy ezernyi irányból, lassan, közelednek felénk a társaink, nem üzenünk semmit, csak nézzük őket, s részvételt eltelve hallgatunk. Azt gondoljuk, ez a részvét helyesen van így bennünk, s hogy a közeledőkben is helyesen volna így, hiszen ha ma mégsem, akkor majd ekképpen lesz holnap... vagy tíz... vagy harminc év után.

Legkésőbb Torinóban.